

D. L. Brown
English

891.99.

2.68

12 MAR 2017

№ 1 „Ճառագայթ“-ի գրադարան № 1

Ծերոս ՎԻՐԱՔԵԱՆ

== Ե Ղ Ս Օ Ն ==

(Հոգևորական կտիւղ)

ՄՐԵՒՄ

Տպարան «Լոյս» Բէկբուդեան փող. №12.

1915

891.99

Կ-68

ՀԻՍՏ. 80. 57

№ 1 „Ճառագայթ“-ի գրադարան № 1

891-99-1

Վ-68

Կ

Ծերոռն Վիրաբեան

3968

== Ե Ղ Ս Օ Ն ==

(Հոգեբանական էտիլոգ)

Տպարան «Լոյս» Բեջրուզեան փող. №12.

1915

ԵՐԳ ԸՌԱՋԻՆ

...—Հողը գլխիդ եղսօ անմիտ.

Մարդ էլ սարերն կթողնի՝

Ու էն հեռու շող արանի

Գեղում մարդի՛ կը գնայ.

Ոնց պիտ թողնես էս սարերը

Բարձր, հպարտ, գեղեցիկ

Որ գարնանը ծաղիկներով

զարդարած

Ուր մենք խմբով՝ աղջիկներով

Գնացել ենք բանջարի,

Ուր մենք այնտեղ ծաղիկներին

Փունջ ենք փնջել ու հրգել...

Ոնց պիտ թողնես ու մոռանաս

Սիրուն հովը սարերի.

Ոնց պիտ թոցնես ու մոռանաս

Դժբընցը աղբիւրի:

Եւ գարունը այ էն օրերին,

Երբ արևը ոսկեվառ՝

Արտուաները վեր բարձրացած

Երգում են միշտ խմբովին,

Կամ լորերը թփի միջում

Կաքաւները քարերում,

Իրենց անուշ երգերովը

Սար ու ձոր են թնդացնում՝

Ո՞նց պիտ թողնես էս ամենը

Ու գնաս, էն արանի

մի խուլ գիւղում

Շողից տանջւեա ու տանջես
Ոնց սիրեցիր դու էն տղին
Որն արանի օդը ծծած
Դէմքը դունատ, աչքերն պլշած
Կարծես մեռել լինէր հանած:
Ոնց խաբնւար, որ ասացին
Հարուստ է նա. հնց խաբնւար
Որ նրանից նշան վերցիր...

II

Տխուր էր Եղսօն, և նրա հոգուն
Մի խոր տխրութիւն կրկին համակեց.
Ես չէի ուզում ինձ ստիպեցին.
Ասում է Եղսօն իր ընկերուհուն.
Ես չէի ուզում ինձ ստիպեցին,
Բայց հնար չեղաւ... և ես որքան ծեծ
հօրիցս եմ կերել, մօրս եմ աղաչել.
Բայց Մանէ քուրիկ, որ դու ասում ես
Ես քեզ կլսեմ, թէ գօռով էլ տան
Մի օր էնտեղից կը փախչեմ կգամ:
Ախ ես հնց թողնեմ էս հողն ու ջուրը
Ու արտասուքը Եղսօն խեղդեց,
Խօսքերը կիսատ, վայր ընկաւ թախտին.
— Խելքիդ կաց խելքիդ, ասում է Մանէն.
Քեզ շատ բան կասեն, բայց ուր ես լսում,
Ծնողաց լսես, ջուրը կզցնեմ,
Խօսքիդ պինդ մնա... մէրդ գողիսէ,
Իսկ ես գնում եմ...

— Էլի լաց եղար, ամօթ քեզ, ամօթ...
— Մայրիկ ջան մայրիկ, նորից իմ խնդրում.
Հայրիկին ասա, նշանս յետ տայ.
Եղսօն տգիղ է, նրանց չեմ սիրում:
Դիւղը հեռու է շոգ արան տեղ...
Ասաւած ինչ դառն է աղջկայ կեանքը...
Կրկին արցունքի վճիտ կաթիլներ,
Մէկ մէկ թափւեցին նրա աչքերից.
— Քար ընկնի գլխիս, ինչեք եմ լսում,
Հասկանում ես դու, ինչեք էս խօսում.
Եղսօ դու աղջիկ՝ էղպիսի խօսքեր...
Հէրըդ իմանայ՝ հոգիդ կհանի:
Ոնց թէ չես ուզում գնալ դու մարդու
Ոնց թէ Եղսօն երբէք չես սիրում...
Եղսօն մի տղայ, հարուստի որդի.
Ինչ անենք, թէ մի քիչ սիրուն չի.
Աղջիկն էլ էղպէս բան կմտածի.
Ինչ անենք՝ գեղը մի քիչ հեռու է.
Եղսօն կասեմ տարին մի անգամ
Քեզ բերի մեր տուն:
Ինչ անենք գեղը շոգ արան տեղ է.
Բա ապրողները էնտեղ մարդիկ չեն,
բա հնց են ապրում:
Ամեն բարելիք էն գեղը լիքն է
էլ տանձ, էլ խնձոր, էլ դեղձ, էլ խաղող...
Իսկ էստեղ սար տեղ, ինչ է գտնւում
Սաղ տարին կարօտ ամեն բարեբեք,

ապրում ենք չոր ցամաք.

հերիք լաց լինես, աչքերդ սրբիր.

Եւ հիմի շուտով քո հէրը կգայ.

Թող նա չտեսնի՝ քեզ լաց լինելիս.

Թող քեզ չանիծի, թող քեզ օրհնանքով

ճանապարհ դնի:

Աղջիկը հօր տանն ժամանակ ունի.

Մինչև մեծանայ՝ տառնեօթ տարեկան,

Նրանից յետոյ ով որ էլ ուզի

Նա պիտի գնայ մարդու անպայման...

Դէ, ձէնդ կտրիր, աչքերդ սրբիր.

Գու հէրը հիմի գեղից տուն կգայ:

IV

Եւ փոքր ինչ յետոյ Եղսօի հէրը

Գեղից տուն դարձաւ:

Եղսօն դեռ հեռւից հօր ձայնը լսած.

Տեղից վեր կացաւ աչքերը սրբեց:

Բայց հայրը հէնց որ տուն մտաւ,

Եւ երբ Եղսօի աչքերն կարմրած

Ու արտասուլից դիտեց, նկատեց,

Դէմքը խոժոռեց ու վայրագ ձայնով

աղջկան ասեց.

— Զ'ը, էլի ի՞նչ է, դու լո՞ց ես եղել.

Ի՞նչ ես աչքերդ կարմրացրել...

Հ'ը, ասա տեսնեմ.

Կնիկ դ'ու ասա, խի՞ է լաց լինում...

— Լալիս է էլի...

Աղջիկն առաջուց չեմ ու չում կանի:

— Չէ, ասա տեսնեմ.

— Ասում է հեռու շող արան տեղում
Ի՞նչ է գտնւում որ գնամ մարդու...

— Ինչէր է ասում, մէկ էլ լսել եմ
Էդպիսի խօսքեր, մէկ էլ տեսել եմ,

Որ լաց է լինում,

Ասուած է վկայ որ հաստ քեանդիրը

Վիզը կը գցեմ, խեղդամահ կանեմ,

Ոնց թէ հեռու է ոնց թէ արան է.

Աղջկայ բախտը որտեղ էլ բացւի,

Նա պիտի գնայ:

Որտեղ որ հաց կայ, որտեղ ապրուստ կայ,

Հնտեղ էլ կեանք կայ:

Փնռք աստծոյ, որ մեր խնամիներն էլ

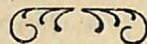
Անքուն ցեցի տէր, ահագին կովեր.

Եղներ, ոչխարներ գոմի մէջ լցրած,

Տօրենը առատ, ապրում են ուրախ,

Դէ ձէնդ կտրիր, ու էլ ձէն ծպուտ

Սրանից յետոյ քեզնից չլսեն:

ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԳ

— Գնում ենք հանդը շուտ թաղարէք տես
Կերակուր եփիր ու մեզ ուղարկիր.
Դէ շուտ ժաժ արի հէյ գետին մտած.
Նայեցէք սրա արած գործերին:
Հը, չիւնի՞ թէ Եղօի ծածը
էս քանի օրը գլխիցդ է պակսել.
Հէնց հա՛ իշի պէս քեզ պիտի բղէն

որ մի գործ անես:

էս դուզ ութ ամիս եկել ես այստեղ
մեզ հարս ես դառել,

էս ութ ամսայ մէջ ես քեզ չտեսայ
Մի խելքը գլխին գործ կատարելիս:
Դու պիտի տասը ձեռնանու նման
Սաղ օրը բանես առանց յոգնելու.
Գիտէս որ տանը օղլուշաղ չկայ.

Գիտէս ամեն ինչ դու ես անելու...

Դէ շուտ ժաժ արի, թէ չէ Եղօին

Կկանչեմ կգայ. հոգիդ կհանի:

— Հը, ինչ կայ հայրիկ, ինչ է պատահել.

— Ադա, հէյ Եղօ քու ծածը իսկի

Սրա գլխիցը մի պակսեցնիլ:

Սա դալը եզի պէս սաղ օրը ուտում

ու բան չի անում:

— Հա՛ էլի էդպէս, էյ դու անդգամ...

Եղօն գողգողաց Եղօի վրայ.

Ծածի ես սովոր, էս էլ քեզ լաւ ծած...

Խեղճ Եղօ... ուղեց նա լացիլ,

Գողալ, հեկեկալ, բախտից բողոքել,

II

Բայց որ օրէնք էր որ հարսը հրբէք
Կեսառի մօտին ձէն չպիտի հանէր,
Որն էլ Նղօի ահ ու սարսափից,
Ձէն - ձուռն չհանեց և լուռ ու խոնարհ
Իր գործը կրկին նա շարունակեց:
— Գնում ենք հանդը. կերակուր եփիր,
ու մեզ ուղարկի:

III

Նղօն ու հայրը գերանդին վերցած,
Արագ քայլերով դաշտ շտապեցին.
Այնտեղ նրանք պիտ, ցորեն հնձէին,
Գուցէ գիշերն էլ այնտեղ մնային:
Նղօն շուտափոյթ կերակուր եփեց,
Հանդը ուղարկեց, իսկ ինքը մենակ.
Անընկեր մնաց և սենիակ մտաւ,
Թոյլ - Թոյլ ոտքերով թաղթին մօտեցաւ
Նստեց այստեղ նա. և գլուխն առած
Ձեռների ափին, ցածրաձայն լացեց
Լացեց հեկեկանց...
Նղօն անիծում իրեն հէգ բախտը,
Նզովք մըմնջում իր ծնողներին,
Ատած ամուսնուն, դաժան կեսառին:
Վրէժխնդրութեան ոգով նա լցւած,
Աչքերը յառեց նա վարկենապէս.
Ինչեր մտածեց, ինչեր երազեց,
Եւ ինչեր ուզեց անել այդ մարդկանց...
Բայց հիասթափւեց., Երազ են դոքա:
Իր ծնողները հեռո՛ւ, հեռո՛ւ տեղ,

Կեսառն, ամուսինն ու ժեղ ու դաժան,
Իսկ ինքը մի կին, մի Թոյլ արարած...
Բայց Նղօն ընդմիջտ մի էլք էր փնտրում
Սակ երջանկութեան ուղին գտնելու...
.

Եւ, նրա գլխում մի միտք է ծագում՝
Թողնել այդ տունը, գնալ հայրենիք.
Իսկ ծնողները թէ չընդունեցին,
Կերթայ քաղաքը մուրացկան կլինի...
Նրա աչքերը փայլատակեցին.
Պահ մի մեկուսի նա հանգստացաւ.
Նա գնալու է դէպի հայրենիք,
Պիտի աղատւի այդ դաժան կեսանքից.
Բայց ինչ հնարքով գնալ հայրենիք.
Խորամանկ էր նա՝ կարող էր գտնի:

IV

Ողջ օրը անցաւ. և օրը մթնեց.
Ու գիւղը կամաց լռեց, պապանձւեց.
Շատերը իրենց տունը քաշւեցին,
Շատերը կալը, շատերը հանդը:
Նղօի կեսառն ու ամուսինը
(Նղօն լսել էր իրանց ծառայից)
Պիտի ողջ գիշերն այնտեղ մնային:
Եւ Նղօն կրկին ծառային պաշարով
Հանդը ուղարկեց: Իսկ ինքը դարձեալ
Անընկեր մնաց: Եւ սենեակ մտնելով
Դէս ու դէն ընկաւ
Մեռած սկեսրոջ հագուստներն գտաւ:

Եւ նա հազնւած դուրս դուրս եկաւ բակը,
Վերցրեց այնտեղից մի փայտի կտոր,
Ապա բակից էլ գեղը մտնելով,
նա ճամբայ ընկաւ...

V

Պէ՛րը գիշեր էր, և գիւղի ճամբով
Եղսօն գնում էր, գնում ու գնում,
Գնում էր Եղսօն արագ քայլերով,
Գնում էր Եղսօն մենակ անընկէք...
Բայց երբեմն կանգնում նա ճամբի վրայ,
Եւ զարհուրանքով նայում էր չորս դին,
Վախն էր Եղսօն տանջում ու տանջում,
Վախից էր նրա սիրտը տրոփում...

VI

Յանկարծ նա լսեց մարդկային ձայներ,
(Չորս մարդիկ էին ուրիշ գիւղերի)
Եղսօն սարսափած իսկոյն կանգ առաւ,
Ո՞վքեր են դոքա, և ո՞ւր են գնում:
Բայց երկիւղն անցաւ, երբ որ իմացաւ
Դոքա մարդիկ են ուրիշ գիւղերի:
— Բարև ձեզ անդէ՛ք, էդ ո՞ւր էք գնում:
— Շահադք ենք գնում մենք աշխատելու:
— Շահադք էք գնում, ես էլ եմ գնում
Է՛ն էս լաւ էլաւ, մենակ էի ես:
— Շէ՛նակ ես քոյրիկ—ասաց նրանցից մէկն
Բա էս ի՛նչպէս է. էս կէս գիշերին
Դու մի օղուշաղ ճամբայ ես գնում
Իսկ է՛ս վախենում:

Ճամբէքը լիքն են հազար չարքերով...
— Գնում եմ անպէ՛ր, մեծ դարդի տէր եմ.
Գնում եմ քաղաք, նրանից քիչ հեռու,
Սարերի գլխին մի դեղ կա՝
էնտեղ եմ գնում:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԵՐԳ

...— Մայրիկ, ինձ ծեծում, սաղ օրը տանջում,
Մայրիկ, սաղ օրը միշտ բանեցնում,
Ու գիշերները չունէի ես քուն,
Եւ չէի առնում ցերեկը հանգիստ:
էնտեղ բոլորը լղար ու դեղնած
Ցաւից փորն ուռած, աչքերը պլշած
Մայրիկ, ինձ մի տես, ոտից մինչ գլուխ
նոյն օրն եմ ընկել...

— Դիւիդ քար ընկնի. սև ըլէր էն օր
Որ դու ծնւեցիր ու աշխարհ եկար,
Որ մեզ ողջ գիւղում խայտառակ արեր:
Բա էս ութ ամիս դու պսակւել ես.
էս դուդ ութ ամիս էնտեղ ես եղել,
Մարդու հետ ապրել, թէ օր թէ գիշեր
Ախչի լսողը բա ինչեր կասի,
Աղչի, աղչի անունդ կտրւի...
Հրէս քու հէրը գեղից տուն կգա
Աղչի դու նրան ինչ ջուղար կտաս
Դէ, գնա կորի, շուտով ջուրն ընկի

Կամ բարձր սարից քեզ ներքե գցի,
 Դէ գնա կորի, լաւ է շուտ մեռնես,
 Քան թէ աշխարհում խայտառակ ապրես...
 — Կերթամ ես, մայրիկ, կերթամ կկորչեմ...
 Ու գիւղացիներն եկել ու կանգնել Եղսօհնց դռան,
 Խուլ աղմուկ հանում խօսում քշփշում,
 Նրանց խօսելու միակ առարկան Եղսօն է դառել.
 Նրանք խօսում են թէ ինչպէս Եղսօն
 Ութ ամսւայ կին, ամուսնուն թողել,
 Հօր տուն է դարձել:

— Աչքդ լիս ըլի, աղջիկդ եկել է,
 Իր մարդուն թողել.

Հեգնանքով ասաց մի հատ գիւղացի—
 Եղսօի հօրը, հանգից տուն դարձող:
 Ու, հօր աչքերը փայլատակեցին
 Պահ մի շւարած նա մնաց կանգնած.
 Եւ հեհեալով գազանի նման՝

Իսկոյն տուն մտաւ:

Նախ շէմքում կանգնած, աչքերը յառած,
 Ձորս կողմը նայեց. տեսաւ Եղսօին
 Այլանդակ դէմքով, հագուստը փոխած,
 Որն, որպէս մէկ անմեղ մեղաւոր,
 Տխուր ու տրտում իր մօր մօտ կանգնած,
 Իսկ մայրը որպէս աղջկան դատաւոր
 Դէմդիրմաց կանգնած հարցաքննում էր.
 Եւ միշտ անիծում և միշտ նախատում.
 Եղսօի հայրը ամեն ինչ հասկացաւ
 Եւ ողջ մարմնով սկսեց դողալ.
 Եւ գազանային ահեղ գոռոցով,
 Իսկոյն յարձակեց Եղսօի վրայ:

Լաց ու աղաղակ իրար խառնւած
 գեղը տարածեց.

Եղսօն լալիս էր, մայրն աղաղակում,
 Իսկ հայրն կատաղի գոռում, հայհոյում,
 Եղսօին պցած իր ոտքերի տակ,
 Ուժեղ հարւածով խփում ու խփում:
 Ու գիւղացիներն աղմուկը լսած,
 Բոլորը մտան Եղսօհնց բակը.
 Շատերն էլ բակից տան մէջ մտնելով,
 Տեսան Եղսօին... և նրա հօրը:
 Եւ գիւղացիները Եղսօի հօրը
 Մի կողմ քաշեցին: Բայց ոչ մի խօսք
 Ոչ մի համոզում չէր մեղմացնում
 Նրա զայրոյթը: «Թողէք ինձ թողէք,
 Թողէք սպանեմ, որ իմ գդակը
 Ողջ գեղի միջին գեանովը տւեց»...

II

Ուշ կէս գիշեր էր՝ դեռ խուլ աղմուկը
 Շարունակւում էր Եղսօհնց տանը.
 Հայրն իր զայրոյթը չմեղմացրած,
 Դեռ նախատում էր իր աղջկանը:
 «Հէնց առաւօտը երբ լոյսը բացւի,
 Իրար հետ կերթանք քո կեսառեւից տուն
 Դու նրա առաջ պիտի ծունկ չդնես,
 Զեռները պաչես, որ մեղքդ ների
 Իսկ թէ չես գալու, հէնց էս սհաթիս
 Դուրս արի տանից, չոլերը կորիւր,
 աչքիցս հեռացիր:

Եղսօն լուռ ու մունջ դուրս եկաւ տանից
 Եւ գեղը մտաւ, ճանապարհ ընկաւ:
 Իսկ նրա մայրը ուղեց հետևի

Բայց հայրն սպառնաց ու լռեցրեց:

Գիւղը դատարկ էր, և փողոցներում
էլ ոչ ոք չկար:

Սիրուն գիշեր էր. կապոյտ երկնքում
Աստղերն ու լուսին փայլում, պլպլում
Բարձր լեռներից մեղմիկ գեփիւռը
փչում ու փչում...

Գնում էր Եղսօն, գնում ու գնում
Գնում էր Եղսօն, յուսահատ, լքւած.
Գնում էր Եղսօն լուռ ու մոլորւած,
Գնում էր Եղսօն. — չգիտէր, թէ ուր...
Գիւղից քիչ հեռու, մի սար կար կանգնած
Բարձր, վիթխարի.

Սիրուն էր այդ սարն, սիւզաւէտ, կանաչ,
Եղսօն կանգ առաւ, երկիւղած դէմքով
Չորս կողմը նայեց. լինէր անել այժմ.
Եւ պահ մի շար, նա մնաց կանգնած...

Եւ յետոյ կարծես մի բան որոշած,
Արագ քայլւածքով սարը բարձրացաւ.
Եւ մի քանի րոպէ դեռ ևս չանցած,
Արդէն կանգնած էր սարի կատարին:
Չորս կողմը նայեց. նայեց հայրենի
Սիրուն սարերին, կանաչ դաշտերին,
Որոնք հարազատ մայրերի նման
Նրան փայփայել են մանուկ հասակից:
Ու Եղսօն նայեց, նայեց շարունակ...

Արցունքից խեղդւած, սկսեց լացել...
Ու արտասաւրից տխրալի ձայնով,
Դառնում է Եղսօն իր հայրենիքին.
«Ողջոյն հայրենիք...
Ողջոյն սարերիդ, ողջոյն դաշտերիդ...

Ա՛խ, ես հալածւած, քիս քս միշտ դժբախտ
Ոչ մի բոպէ չեմ գտել հանգիստ
Ինձ ոչ մի բոպէ բախտը չժպտաց.
Ես հալածւեցի իմ դաժան մարդուց,
Ծնողներիցս, գիւղի ամբոխից,
Որոնք խաւարի մեծերի պէս,
Միշտ մութն են սիրում, և լոյսը՝ ատում.
Որոնք բոլորն էլ տառում են,
Թէ կինը պիտի լինի միշտ ստորուկ.
Եւ ծնողները ում որ տան մարդու,
Նա պիտի զնայ առանց տրտունջի,
Եւ մարդու տանը տանջւի, չարչարւի,
Որպէս անզգայ անբան կենդանի:

Բայց ես, հայրենիք. ես անհնազանդ՝
Չուզեցայ գերի լինել այն մարդկանց.
Այժմ ես ազատ, հեռու նրանցից,
Կանգնած եմ այստեղ:
Այժմ ազատ եմ, հոգիս թող խնդա.
Խոցուած սիրտս թող ուժգին թնդայ
Լացող աչքերս ժպտաւ ուղեւայ,
Այժմ ազատ եմ, էլ ոչ ոք չկայ:

Բայց էլ չեմ ուզում ապրել այս կեանքում
Ինչ համար դառն է կեանքում ապրելը:
Մենակ եմ ես, ես ոչ ոք չունեմ,
Մենակ չեմ կարող ապրել աշխարհում...
Ա՛խ, ես կուզէի միայն քո գրկում
Հեռու ամենից ապրել միշտ ազատ.
Բայց միայն քեզնով չեմ կարող ապրել
Դու լոկ մի մայր ես որդուդ փայփայող
Հրճանք պատճառող և հոգին շոյող.
Դէ, իմ հայրենիք ուզում եմ մեռնել
Ուզում եմ ազատ հանգչել քո գրկում:
Ու այս բարձունքից ներքև կնետեմ,
Թող ես ջախջախեմ այն անդունդի մէջ...
Դէ մնաս բարով ով իմ հայրենիք
Մեռնեմ սարերիդ, մեռնեմ դաշտերիդ.
Որոնք զարնանը ծաղկունքով փթթած,
Ուրախութիւն են ինձի պատճառել:
Դէ մնաս բարով, բայց միայն գիտցիր,
Այժմ ուրախ եմ որ այսպէս ազատ,
Որ հպարտ մահով գրկումդ եմ հանգչում...

Եւ... սիրուն գիշեր... Աստղեր ու լուսին
Կապոյտ երկնքում փայլում, պլպլում,
Բարձր լեռներից մեղմիկ զեփեւոր
փչում ու փչում...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0375004

57621